

ЗМІСТ

ІНКЛЮЗИВНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ	
Лішова О. Інклюзивне освітнє середовище закладу дошкільної освіти	7
Котляр С. Створення інклюзивного освітнього середовища в сучасних закладах освіти	10
ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ	
Авраменко У. Swot-аналіз соціально-педагогічної роботи з сім'ями в інклюзивних школах	15
Босенко М., Колесник Л. Використання інноваційних технологій в організації навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами	20
Захарова Н. Раннє втручання: нормативно-правовий аспект	22
Захарова Н., Сердюченко А. Раннє втручання як актуальна соціальна проблема	27
Онищенко С. Робочі зошити в умовах дистанційної освіти учнів в інклюзивному середовищі	31
Письмак О., Сиротинська М. Програма трудової реабілітації осіб з інвалідністю	34
Савченко Л. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами	42
Шевченко С. Соціально-психологічні фактори ефективної реабілітації осіб з обмеженими можливостями	48
ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У СИСТЕМІ ПОРІВНЯЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	
Олійник І. До питання професійної підготовки соціальних працівників	54
Нагорна А. Підготовка фахівців соціальної сфери до роботи в системі сексуальної освіти	58
ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ У ПРОФЕСІЙНОМУ РОЗВИТКУ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ І СФЕРИ ОСВІТИ	
Бородіна О. Освіта впродовж життя – вимога сьогодення	64
Калаур С. Неперервність професійної підготовки майбутніх менеджерів соціокультурної діяльності в системі коледж-університет як вимога часу	68
Кобюк Ю. Проблеми професійного становлення і розвитку майбутніх вчителів початкових класів	72
Малютіна Н., Москальова Л. Ефективність тренінгової роботи з педагогічними працівниками	75
Рідкодубська Г. Професійна мобільність в структурі професійного розвитку майбутнього фахівця соціальної сфери	81
Самко А. Проблема освіти дорослих у контексті наукової спадщини С. Гончаренка	84
ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ У МОВАХ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ	
Багрій В. Роль та взаємозв'язок саморозвитку та самовиховання у розвитку особистості	89
Гаврус Н., Попівца Н. Формування основ професійної компетентності фахівця соціальної сфери в умовах закладу вищої освіти	93
Келемен А. Формування педагогічної культури майбутніх соціальних	99

працівників: теоретичні та практичні аспекти	
Копил Д., Попова А. Сучасні тренди проведення профорієнтаційної роботи у діяльності соціального педагога	104
Котляр В. Твори художньої літератури і мистецтва як педагогічні засоби викладання	110
Лісна-Міськів Н. Психолого-педагогічні аспекти підвищення мотиваційної спрямованості та розвитку позитивного ставлення студентів до навчання	113
Михайленко Н. Формування гендерної компетентності фахівця із соціальної роботи як необхідна складова підготовки до професійної діяльності	118
Олійник К. Роль дидактичних ігор у формуванні риторичної культури майбутніх соціальних працівників	121
Петровська К. Формування основ проектної компетентності майбутніх надавачів соціальних послуг в умовах закладу вищої освіти	125
Петровська К., Сердюченко А. Формування готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до неформальної освіти в межах формальної освіти	131
Романовська Л. Ммісце та роль консультування у професійній діяльності майбутнього соціального працівника	134
Тургенєва А., Шалупня Є. Організація діяльності соціального педагога та органів самоврядування здобувачів освіти: прикладний аспект	139
Сеага Семмі Потреба цілеспрямованої діяльності з підлітками, що мають підвищений рівень агресії	146
Човган О. Потенціал тренінгів у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників	150
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВРАЗЛИВИХ ВЕРСТВ НАСЕЛЕННЯ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ	
Аверіна Д., Вербець В. Методи боротьби з боулінгом	155
Бриндіков Ю. Шляхи зародження та попередження булінгу	161
Голова Н. Соціально – педагогічні аспекти роботи соціального працівника з молоддю схильною до асоціальної поведінки	169
Демиденко Н., Москальова Л. Соціально-педагогічний супровід дітей-сиріт як актуальна проблема сьогодення	173
Дибко К. Соціально – педагогічні аспекти соціально захисту вразливих верств населення в сучасних реаліях	177
Єрємїна Л., Познякова А. Роль тьютора у соціальному житті учнів	182
Єрємїна Л., Чудакова В. Сім'я як інститут соціокультурного розвитку дитини . .	184
Кашкарьова Л. Програма профілактики булінгу в закладах загальної середньої освіти	188
Кирилїна О., Чабан Н. Походження тьюторської діяльності та реалїї сьогодення.	195
Коляда Т., Солонська А. Арт-терапія як засіб корекції страхів у дітей старшого дошкільного віку	198
Кузьменко В., Нечет О. Тьюторський супровід в початковій, середній та старшій школах	201
Магомедова Я., Мільчевська Г. Формування просоціальної поведінки неповнолітніх, які знаходяться в конфлікті з законом в умовах ювенальної пробації	204
Мільчевська Г., Шевченко Ю. Тьюторський супровід як технологія відкритої освіти	210

Я. Магомедова,

здобувач вищої освіти

Мелітопольського державного педагогічного університет ім. Б. Хмельницького

Г. Мільчевська,

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри соціальної роботи,
соціальної педагогіки та дошкільної освіти

Мелітопольського державного педагогічного університет ім. Б. Хмельницького

УДК 364.4-785.62:343.265-053.6

ФОРМУВАННЯ ПРОСОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ, ЯКІ ЗНАХОДЯТЬСЯ В КОНФЛІКТІ З ЗАКОНОМ В УМОВАХ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРОБАЦІЇ

У статті розкрито теоретичні засади соціально-педагогічного виховання підлітків у конфлікті з законом в умовах роботи ювенальної пробації. Автор розкриває сутність, педагогічного впливу на зміну прокримінального мислення та з'ясовано сутність понять

«ювенальна пробація», «просоціальна поведінка», «соціально-виховна робота», «криміногенні фактори», «конфлікт з законом», визначено мету, завдання, принципи, специфіку соціально- педагогічного впливу та виховання дітей підліткового віку, схарактеризовано засоби виховного впливу. З'ясовано, що пробація щодо неповнолітніх (від 14 до 18 років) здійснюється з урахуванням вікових та психологічних особливостей неповнолітніх. Насамперед система пробації щодо неповнолітніх спрямована на забезпечення їх нормального фізичного і психічного розвитку, профілактику агресивної поведінки, мотивацію позитивних змін особистості та поліпшення соціальних стосунків. У матеріалах статті також зазначено, що робота з ресоціалізації неповнолітніх, звільнених від відбування покарань з випробуванням,

ускладнюється тим, що вони залишаються у тому ж мікросередовищі, де сформувалася їх протиправна поведінка.

Ключові слова: *ювенальна пробація, неповнолітні правопорушники, соціальна активність, конфлікт з законом, соціально-педагогічний вплив, ресоціалізація неповнолітнього, пробація, просоціальна поведінка, криміногенні фактори.*

The article reveals the theoretical principles of social-pedagogical education of adolescents in conflict with the law in the conditions of work of juvenile probation. The author reveals the essence of pedagogical influence on the change of criminal thinking and clarifies the essence of the concepts of "juvenile probation", "socio-educational work", "crime-causing factors", "conflict with the law", defines the purpose, objectives, principles, specifics of socio-pedagogical the influence and upbringing of adolescent children, the means of educational influence are described. It was determined that probation for juveniles (from 14 to 18 years old) is carried out taking into account age and psychological characteristics of minors. First of all, the probation system for juveniles is aimed at ensuring their normal physical and mental development, preventing aggressive behavior,

motivating positive personality changes and improving social relations. The author emphasizes that probation for minors is carried out by the authorized body in conjunction with the bodies and services for children, special institutions and institutions that carry out their social protection and prevention of offenses. The materials of the article also indicate that work on the resocialization of minors exempted from serving sentences with the test is complicated by the fact that they remain in the same microenvironment, where their illegal behavior was formed.

Keywords: *juvenile probation, juvenile offenders, social activity, conflict with the law, socio-pedagogical influence, resocialization of a minor, probation.*

Сучасне суспільство породжує нову антропологічну реальність: людина у більшій мірі виступає суб'єктом власної життєдіяльності та суспільних відносин, відповідальним за прийняті ним рішення. Суб'єктно розвиваючись людина не лише адаптується до існуючої суспільної реальності, але і на її основі вибудовує власну життєдіяльність, детерміновану як вимогами соціуму, так внутрішніми власними потенціями.

Саме тому соціальне виховання підростаючого покоління має бути в першу чергу орієнтоване на розвиток соціальності індивіда, складовою якого є: соціальна активність та соціальна зрілість, оскільки в сучасних умовах вже не можливо обмежитися одним лише засвоєнням людиною суспільно визнаних норм і правил, соціального досвіду.

Діти та молодь є такою верствою населення, яка з об'єктивних причин є найбільш уразливою до соціальних проблем через що і потребує спеціальних засобів захисту з боку громадянського суспільства та держави. Таким чином особливої уваги потребують діти та молодь, які перебувають у конфлікті із законом. У більшості розвинутих країн світу сьогодні ефективно діє особлива система кримінально-правових заходів, яка реалізується через спеціальну систему державних та недержавних органів, яка має назву ювенальна юстиція. Її головним завданням вказаних заходів є правопорушенням дітей та захист їх прав та свобод.

Г. Пономаренко вказує, що наростають несприятливі тенденції саме дитячої і молодіжної злочинності. По-перше, йде її омолодження: починаючи з 2006 року, зросло число 11-15-літніх правопорушників серед неповнолітніх з 22 % до 31,8 % [2]. По-друге, за останні 5 років на 8 % виросла злочинність серед дівчат-підлітків. По-третє, виросла рецидивна злочинність. Серед підлітків вона складає четверту частину загальної злочинності, причому близько 60 % рецидивістів починали свою «кар'єру» ще підлітками. Виросло число залучених до кримінальної відповідальності дівчат у віці 14-17 років. На тлі девальвації моральних і загальнолюдських цінностей, зниження життєвого рівня населення швидко відроджуються кримінальні традиції (так звана серед молоді «кримінальна романтика») та звички, що активно виявляються в молодіжному середовищі, особливо яскраво підлітковому. Тільки протягом першого півріччя 2018 року неповнолітніми зроблено більш 17 тис. злочинів, що на 16,2 % більше, ніж за аналогічний період 2017 року. [6]

Неповнолітні правопорушники в Україні потребують особливої уваги з боку держави в цілому та працівників уповноваженого органу пробації. Без сумніву,

створення повноцінної ювенальної пробації в Україні може бути новим досягненням, яке дасть шанс перевиховати неповнолітніх, які вже не мають надії змінитися, а головне, не прагнуть цього.

Отже, проблема дослідження посилюється, оскільки є потреба у проведенні з підлітками та молодими людьми, звільненими від відбування покарання з випробуванням, соціально-педагогічної роботи у комплексі, спрямованої на те, щоб усунути чинники, що можуть призводити до скоєння ними протиправної поведінки а також заважають їх ресоціалізації. Проте технологія та методи такої роботи потребують розробки та адаптації до впровадження в умовах існуючої в Україні системи виконання альтернативних покарань, що складає наукову та методичну проблему.

Аналіз наукових досліджень. Питання соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми засудженими в сучасних умовах розглядається в ряді науково-методичних публікацій. Так, В . Кривуша аналізує закономірності та принципи ресоціалізації неповнолітніх правопорушників в умовах установ виконання покарання та особливості організації індивідуальної виховної роботи з неповнолітніми правопорушниками [2]. За повідомленням, ще однієї з вчених у цій галузі Т . Оржеховська, вона характеризує нормативну базу соціальної роботи з неповнолітніми та молодими засудженими, зокрема, звільненими від відбування покарання з випробуваннями, та модель соціальної роботи із засудженими до альтернативних покарань та звільненими із місць позбавлення волі в м. Києві [4, С.92- 102].

Формування просоціальної поведінки і набуття якостей просоціальної особистості - довгий, копіткий процес. Нами було враховано дані досліджень вченого В . Пахальяна, згідно з якими понад 50 % підлітків переживають почуття незадоволеності своїм соціальним станом серед інших підлітків; а близько 30 % - виявляють виражені ознаки небажання вислухати, невміння коректно мислити та виражати власну думку, байдужість до почуттів, емоцій, потреб, не вміння конструктивно прослідковувати ланцюжок «дія» - «наслідок».

На думку та за спостереженнями, Т. .Журавель, В. . Калівошко, В . Пилипас, які розкривають модель діяльності соціально-реабілітаційного центру для неповнолітніх щодо ресоціалізації неповнолітніх (засуджених умовно), цей спосіб є найбільш гуманним та ефективним для сучасної України [5, с. 25].

Отже, на нашу думку, більш детальноше потрібно зупинитись на дослідженні ефективності даного способу впливу на дітей, які перебувають у конфлікті з законом.

Метою статті є дослідження процесу формування соціальної активності у підлітка в умовах ювенальної пробації та аналіз стану і причин правопорушень, здійснюваних сучасними неповнолітніми.

Виклад основного матеріалу. У ЗУ «Про пробацію» від 05.02.2015 року поняття «пробація» розглядається як не що інше як система наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону до засуджених, а також забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого [7].

Метою пробації є забезпечення безпеки суспільства шляхом виправлення

засуджених, запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень [7]. Пробація щодо неповнолітніх (14-18 років) здійснюється з урахуванням їхніх вікових та психологічних особливостей.

Ювенальна пробація в першу чергу спрямована на забезпечення суспільства шляхом того, що здійснюється нагляд за дітьми, які вчинили злочини, та проведення з ними виховної та соціальної роботи з метою перевиховання і профілактики вчинення ними рецидивних злочинів та правопорушень, агресивної поведінки, мотивації позитивних змін особистості та поліпшення соціальних стосунків [1, с.76].

Пробація для неповнолітніх, зокрема, повинна передбачати відвідування спеціальних установ, які призначені для покращення соціально-психологічного стану неповнолітнього (денних центрів, пробаційних центрів), де дитина має змогу перебувати декілька годин на день, але інколи так може статись що і більшу частину дня, і бере участь у навчальній, трудовій, дозвілєвій діяльності, розвиває професійні навички, займається спортом, технічною творчістю, спричинених злочином, і на його ресоціалізацію. Це у випадку якщо позитивної спрямованості не спостерігається у сім'ї дитини. Адже, як відомо, сім'я, з погляду вимог, які до неї висуваються, повинна максимально забезпечити умови адаптації її членів до вимог громадського життя, підготувати ґрунт для прийняття дитиною соціальних норм. Криміногенний вплив сім'ї полягає в стихійному чи цілеспрямованому формуванні антигромадських якостей у дитини або в непротивленні формуванню таких якостей.

Основна мета нагляду за неповнолітнім правопорушником полягає у зменшенні загрози скоєння ним повторних правопорушень. Якщо говорити в історичному ракурсі, то при корекції, спрямованій на зміну кримінальної поведінки, застосовувалися два основні підходи: Стратегії відлякування – використання негативних наслідків для зменшення небажаної поведінки (наприклад, покарання, ув'язнення, програми «жорсткої практики»); Конструктивні стратегії – вони наголошують на зменшенні випадків небажаної поведінки шляхом розвитку нових навичок і надання можливостей для використання цих нових навичок (наприклад, покращення можливостей особи і потенціалу для позитивних змін).

Причини протиправної поведінки слід шукати у соціальних умовах існування людини і в її особистих рисах, що знижують адаптивні можливості, насамперед у її мотиваційній сфері, ціннісних орієнтаціях, особливостях емоційно-вольової та інтелектуальної сфер. Негативні соціальні умови, з одного боку, породжують складні життєві ситуації, при вирішенні яких людина порушує правові норми, з іншого, - впливають на формування особистості людини, роблять її вразливою, дезадаптованою. Особистісні ж якості ускладнюють оцінку особою ситуації, не дають їй можливість прийняти адекватне рішення, свідомо управляти своєю поведінкою, протистояти негативному впливові інших осіб.

На сьогодні робота з неповнолітніми після винесення судом вироку у вигляді покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, або звільнення від відбукання покарання з випробуванням зводиться до постійного контролю за виконанням засудженими обов'язків, покладених на них судом, перелік яких є дещо обмеженим

і виконання яких не зовсім відповідає їх реабілітаційним потребам, що, у свою чергу, ускладнює їх виправлення, подальшу ресоціалізацію та запобігання вчиненню ними нових злочинів. У межах моделі соціально-виховна робота з неповнолітніми спрямована, по-перше, на подолання чинників, які підштовхують їх до правопорушень, з урахуванням їх індивідуальних можливостей та готовності працювати над зміною поведінки, та по-друге, на посилення/розвиток сильних сторін особистості (захисних факторів), які допоможуть підтримати зміни (нову модель поведінки), яких було досягнуто під час роботи з неповнолітніми [8].

Завдання співробітника уповноваженого органу з питань пробації, який організує заняття в межах програми, максимально долучити до робочого процесу всіх учасників, зацікавити формами і методами роботи та стилем власної поведінки, а також додатковими інструментами мотивації (від солодощів та канцелярського приладдя, як подарунків за активну участь, до участі у спільних дозвіллевих заходах – відвідання кіно, цікавих для підлітків виставок/музеїв (наприклад, сучасного мистецтва, експериментних заходів. Обираючи найбільш ефективні послуги для внесення у план роботи з неповнолітніми, необхідно зважати на індивідуальні характеристики дітей. Ці характеристики містять, з-поміж іншого, культурні та гендерні аспекти, рівень розвитку, стиль сприйняття інформації дитиною, а також – усвідомлення нею необхідності зміни поведінки та способу життя і стадію зміни поведінки. Урахування цих факторів дає змогу підібрати найбільш відповідні для дитини та її сім'ї засоби втручання і суб'єктів, що надають соціальні послуги, та розробити ефективну стратегію втручання відповідно до стадії готовності неповнолітнього працювати над змінами з метою забезпечення найкращих його інтересів.

Здійснюючи оцінку потреб дітей, які перебувають у конфлікті із законом, та їх сімей, варто зважати, що співробітниками уповноваженого органу з питань пробації (у минулому кримінально-виконавчої інспекції) в обов'язковому порядку заповнюється

Форма оцінки ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення, що була розроблена Державною пенітенціарною службою України за підтримки проекту РСКЮ (Агрітім Канада).

Форма оцінки містить такі категорії:

- стосунки в сім'ї;
- освіта, навчання і працевлаштування;
- дозвілля та відпочинок;
- стосунки з друзями та однолітками;
- вживання психоактивних речовин;
- особисті якості та поведінка;
- ставлення до правопорушень.

Використання такого інструменту дає змогу проводити ефективний збір, узагальнення та аналіз інформації щодо ситуації неповнолітнього, а також допомагає визначити перелік необхідних видів послуг, методи та інтенсивність втручання, стадії готовності дитини працювати над зміною поведінки в тій чи іншій сфері її життя [5].

План роботи з дитиною, яка перебуває у конфлікті із законом, та її родиною охоплює заходи з моменту поставлення неповнолітньої особи на облік підрозділу пробації, після винесення вироку суду та до кінця призначеного судом строку покарання або випробувального строку. Складання плану ґрунтується на основі результатів як оцінки потреб дитини та сім'ї, що здійснюється ЦСССДМ, так і оцінки ризиків та потреб, що здійснюється підрозділом пробації.

За зазначених вище обставин непересічного значення набуває проблема пошуку інтеграційних психічних утворень у підлітковому віці, що становлять основу профілактики девіантної поведінки неповнолітніх, які перебувають у конфлікті з законом як передумови вчинення делінквентних та кримінальних вчинків. Дитина порушує соціальні норми тоді, коли соціальна ситуація, в якій вона знаходиться, не дає їй достатньо правомірних можливостей для задоволення потреб, особистісні ресурси дитини (запас знань та вмій, можливості емоційно-вольової та інтелектуальної сфер) занадто низькі для правомірного вирішення проблем, а ціннісні орієнтації, переконання, моральні норми дитини не стримують її від порушення закону.

Проведене дослідження показало, що пробація в Україні перебуває ще на початку свого становлення й розвитку, і тому наразі головне завдання - забезпечити ефективну реалізацію вже покладених функцій, завдань і повноважень, що вимагає й подальшого удосконалення як наявної практики, так і законодавчого забезпечення. Сподіваємося, що окреслені нами проблемні аспекти стануть предметом подальших наукових дискусій та будуть сприйняті законодавцем.

ЛІТЕРАТУРА

1. А. В. Аносова, О. В. Безпалько, Т. П. Цюман Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми: посіб. у 2-х ч.; Ч. 2 За заг. ред.: Т. В. Журавель, З. П. Кияниці. - К. : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. - 352 с.
2. Кривуша В. І. Особливості ресоціалізації неповнолітніх злочинців. К.: "МП Леся", 2010. 140 с.
3. Методичні рекомендації щодо проведення оцінки ризиків і потреб дітей конфлікті з законом можна завантажити за посиланням: <http://kvs.gov.ua/zmi/MethodRyzyk06022015>.
4. Оржеховська В. М. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх: навчально-методичний посібник Оржеховська В. М. - К. ВіАн, 2006. - 352 с.
5. Підготовка до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження або позбавлення волі на певний строк, у тому числі неповнолітніх : метод. посібник / за ред. Т. В. Журавель, Ю. В. Пилипас ; авт.-кол.: В. М. Вовк, Т. В. Журавель, В. М. Калівошко та ін. - К. : Версо-04, 2012. - 168 с.
6. Про пробацію: Закон України від 5 лютого 2015 року № 160-VII. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/160-19>
7. Пономаренко Г .В. Служба пробації: концепція, засади діяльності, організаційна структура Відновне правосуддя в Україні: монографія. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 360 с
8. Толстоухова С. В., Яременко О. О., Вакуленко О. В. Технологія роботи з різними категоріями клієнтів центрів соціальних служб для молоді К.: ДЦССМ, підручник, 2013. 365 с.